

В.І. Успенко, канд. техн. наук, проф. (ХДТУБА, Харків)

М.С. Руденко, студ. (ХДТУБА, Харків)

УПРАВЛІННЯ ЗАЛУЧЕННЯМ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ БАНКУ

Розглянуто загальну модель потоків банку та детальна структура пасиву банку. Зазначено основні завдання процесу банківського менеджменту. Показано оптимальне співвідношення залучення ресурсів згідно зі статтями пасиву балансу банку на основі досвіду українських банків.

Рассмотрена общая модель потоков банка и детальная структура пассива банка. Указываются основные задачи процесса банковского менеджмента. Показано оптимальное соотношение привлечения ресурсов в соответствии со статьями пассива баланса банка на основе опыта украинских банков.

The general model of flows of bank is examined. The detailed structure of bank's passive is examined. The basic tasks of process of bank management are specified. Optimum correlation of attraction of resources in accordance with the articles of bank's passive is showed on the basis of experience of Ukrainian banks.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Капітал (ресурси банку) дає можливість банку здійснювати розширення активних операцій і забезпечує достатній рівень конкурентоспроможності як узагальнюючого показника стійкості та дієздатності кожного банку зокрема та банківської системи в цілому [10]. Але більш вагоме значення має процес банківського менеджменту. Виважена фінансова стратегія розвитку банку забезпечує фінансову стійкість банку, ефективне використання фінансових ресурсів, формування фондів грошових ресурсів у встановлених розмірах, контроль за використанням і збереженням майна. Тому особливо значення набувають питання ефективного управління формуванням, використанням та поповнення банківського капіталу [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значна кількість вітчизняних вчених займалася вивченням проблеми сутності банківських ресурсів та шляхів їх залучення. Серед них такі, як: О.А. Устенко, С.В. Мочерний, С.В. Фомішин, В.О. Рибалкін, М.О. Хмелевський, А.С. Гальчинський, В.Д. Базидевич, Л.О. Примостка, О.В. Васюренко [2]. Ці вчені вказують багато спільних думок щодо вказаних проблем. Але серед наукових праць вищенаведених учених немає спільної думки щодо єдності понять «банківські ресурси» та «банківський капітал». Деякі з них ототожнюють ці поняття, деякі навпаки – вважають їх протилежними за своїм економічним змістом. Тому питання з цього при-

воду є відкритим. Хоча для зручності будемо вважати поняття «банківські ресурси» та «банківський капітал» ідентичними.

Мета та завдання статті. Метою статті є визначення проблем управління залученням фінансових ресурсів банку на прикладі аналізу фінансової діяльності комерційних банків України. Об'єкт вивчення роботи – діяльність комерційних банків, а предмет – зобов'язання банків та їх структура. У статті для вирішення поставлені такі завдання: 1) проаналізувати грошові потоки комерційного банку; 2) визначити структуру пасивів банку; 3) стандартизувати показники зобов'язань банку та створити оптимальну модель залучення коштів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування ринкової фінансово-кредитної системи вимагає від банків підвищення ефективності інструментів та послуг на основі впровадження досягнень науково-технічного прогресу, ефективних форм господарювання й управління банківською діяльністю. У таких умовах значна роль відводиться фінансовому менеджменту, у тому числі й банківському, який, у свою чергу, визначає ефективність діяльності банку загалом. Головною метою менеджменту є прагнення досягти високих кінцевих результатів за відносного зниження витрат.

Усі грошові потоки, що проходять через комерційний банк, можна умовно розподілити на такі частини (рис. 1) [6]:

1) прямий вхідний потік – платежі банку при залученні пасивів (уставні внески, прийом депозитів, залучення коштів на поточні рахунки, продаж власних акцій, векселів, облігацій та ін.);

2) зворотний вихідний потік – платежі банку за залученими пасивами (повернення депозитів, виплата процентів, дивідендів, погашення облігацій, зняття коштів із поточних рахунків та ін.);

3) прямий вихідний потік – платежі банку при розміщенні активів (вкладення в основні фонди, перерахунки до обов'язкових резервів, видача позик, купівля цінних паперів, вкладення у лізинг та ін.);

4) зворотний вхідний потік – платежі банку за розміщеними активами (продаж основних фондів, погашення позик, продаж цінних паперів, платежі за лізингом та ін.);

5) неінвестиційний вхідний потік – доходи за роботу по забезпеченню фінансової діяльності клієнтів (за консультації, операційне та трастове обслуговування, брокерські послуги та ін.), що не пов'язані безпосередньо з будь-якими активами;

6) неінвестиційний вихідний потік – витрати, пов'язані з забезпеченням діяльності банку (оренда, ремонт, оплата праці, юридичних послуг, послуг зв'язку та ін.);

7) «холостий» потік – платежі, що не входять до жодного з перелічених вище потоків.

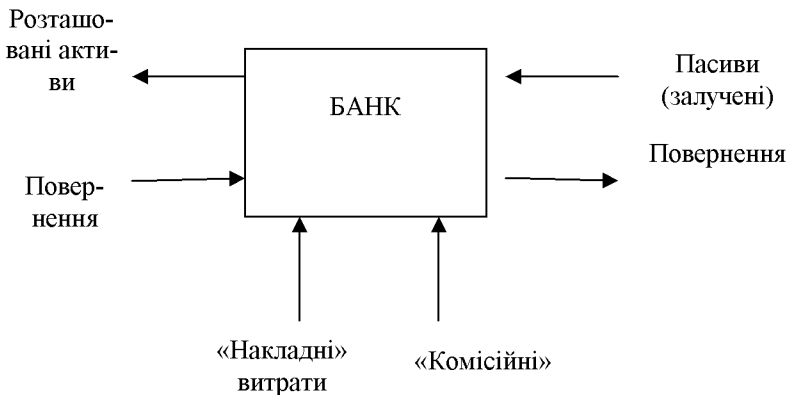

Рисунок 1 – Макроструктура основних грошових потоків банку

Таким чином, зміст діяльності комерційних банків полягає в залученні коштів і наданні їх у позику або в інвестуванні за більш високими відсотковими ставками. Банки виконують роль посередників між тими, хто має тимчасово вільні кошти, і тими, кому вони необхідні. Метою цієї посередницької діяльності є отримання доходів.

Операції, за якими банк формує свої фінансові ресурси, є пасивними [8]. Найбільш поширеною є класифікація банківського капіталу за джерелом його утворення. Розрізняють залучений, позичений та власний банківський капітал. Більш повно структура пасиву банку подана на рис. 2.

Залучені та запозичені кошти є найбільшою частиною банківських ресурсів, вони у кілька разів перевищують власні кошти банку та фактично є основним джерелом формування ресурсів комерційного банку.

Мобілізація банками ресурсів, які забезпечують кредитну та інвестиційну діяльність банків, потребує вирішення подвійного завдання: по-перше, знайти джерела ресурсів з мінімальною вартістю; по-друге, забезпечити керовану стійкість балансу. Ключовим елементом банківської діяльності є якісне управління ресурсною базою, оскільки без збалансованої, оптимальної ресурсної бази неможливо забезпечити ефективне проведення активних операцій [3].

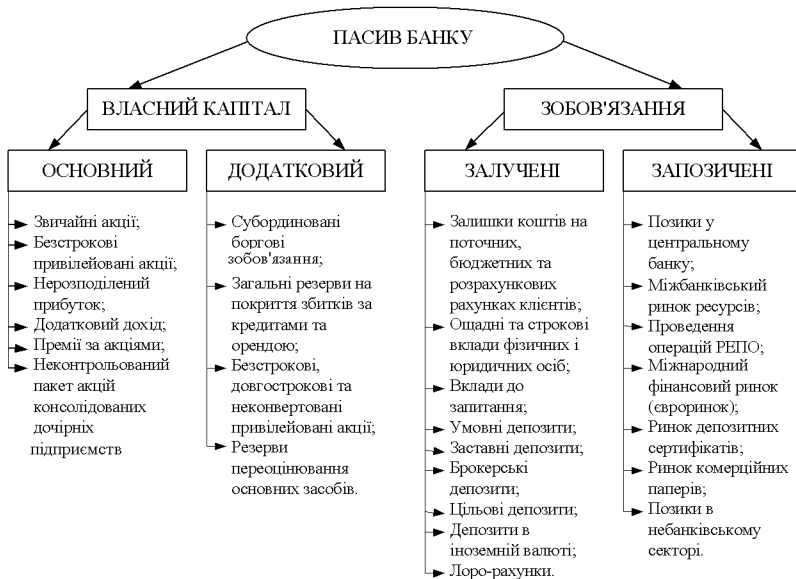

Рисунок 2 – Структура пасиву банку

Таким чином, головна мета процесу управління банківським капіталом полягає в залученні та підтримці достатнього обсягу капіталу для розширення діяльності й створення захисту від ризиків.

У банківській практиці використовуються декілька методів управління капіталом. Наприклад, на думку фахівця в галузі фінансового менеджменту Л.О. Примостки, існують такі два методи:

- 1) метод внутрішніх джерел поповнення банківських ресурсів;
- 2) метод зовнішніх джерел поповнення банківських ресурсів.

На відміну від попереднього вченого, О.В. Васюренко [2] – теж провідний спеціаліст у сфері банківського менеджменту, зазначає, що таких методів три, а саме:

- 1) метод об'єднання джерел ресурсів;
- 2) метод поділу джерел ресурсів;
- 3) збалансований підхід до управління ресурсами.

Крім цього, існують цінові й нецінові методи. Взагалі, усі перелічені вище методи мають багато спільних рис. Але найбільш вдалою класифікацією є класифікація О.В. Васюренка [2].

Треба також зазначити, що зобов'язання банку завжди більші за власний капітал, тому у процесі менеджменту вирішують наступні завдання [1]:

1) мінімізація ресурсів, що не приносять доходу (за винятком обов'язкових резервів);

2) використання джерел, оптимізуючи витрати на залучення коштів, тобто одержання прибутку за рахунок дешевих ресурсів;

3) забезпечення раціональних співвідношень між обсягами депозитних, позичкових і власних коштів з метою виконання зобов'язань перед клієнтами, розвитку активних операцій, забезпечення стабільності в операціях з підвищеним ризиком.

Отже, головною метою підвищення ефективності управління пасивами є встановлення контролю над джерелами ресурсів банку. Основними важелями управління є розміри відсоткових ставок, пропонувані депозиторам і кредиторам. Важливим аспектом розвитку банківської діяльності в сучасних умовах є те, що, як правило, удосконалення менеджменту банківської діяльності – це не збільшення обсягів ресурсів, а їх диверсифікація як першооснова стабільності й прибутковості діяльності банку взагалі [7].

Вище було з'ясовано, що ефективним менеджмент банку буде тоді, коли вирішиться проблема співвідношення ціни та якості залучених ресурсів. Тому спробуємо дізнатися на основі досвіду українських банків, який же з видів ресурсів, що залучають банки, є найбільш дешевим та найбільш бажаним, застосувавши для цього метод стандартизації даних.

Використавши рейтинг банків за їх фінансовими результатами за 2008 рік, було відібрано 50 найкращих банків країни [9]. Усі вхідні дані являють собою таблицю, в якій відображено номер за порядком, найменування банків та змінні показники (статті балансу банку в розділі зобов'язання, а саме: кошти банків, кошти юридичних осіб, кошти фізичних осіб, ощадні (депозитні сертифікати, емітовані банком), боргові цінні папери, емітовані банком, нараховані витрати, що мають бути сплачені, відстрочені податкові зобов'язання, інші зобов'язання).

Стандартизація показників може здійснюватися різними способами. Першим є складання матриці шляхом поділу даних вхідної матриці на стандартне відхилення показників. Це можна подати у вигляді такої формули [5].

$$X_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sigma_j}, \quad i = 1, m \quad j = 1, n,$$

де a_{ij} – середнє значення j -го показника; σ_j – стандартне відхилення.

У свою чергу, стандартне відхилення розраховується за формулою [5]:

$$\sigma_j = \frac{\sqrt{\sum_{i=1}^n (a_{ij} - \bar{a}_j)^2}}{m}.$$

Наступний метод стандартизації передбачає перерахунок показників зобов'язань банку по відношенню до еталонного показника, у результаті чого складається так звана матриця «іксів» шляхом поділу середнього значення j -го показника на еталонний показник. Це можна відобразити за допомогою наступної формули [5]:

$$X_{ij} = \frac{a_{ij}}{a_{m+ij}},$$

де a_{m+ij} – еталонний показник. За еталон приймається максимальне значення показника у стовпці.

Наступним методом стандартизації показників є складання так званої матриці «ігреків», кожний елемент якої визначається за формулою [5]:

$$Y_{ij} = 1 - X_{ij}, \quad (4)$$

де Y_{ij} – елемент матриці «ігреків»; X_{ij} – елемент матриці «іксів».

Нарешті, останнім способом стандартизації даних є складання матриці, кожний елемент якої визначається за формулою [5]:

$$X_{ij} = 1 - \frac{a_{m+ij} - a_{ij}}{R_j}, \quad (5)$$

де R_j – розмах варіації (дані вхідної таблиці).

$$R_j = \max - \min. \quad (6)$$

Останнім етапом є групування всіх отриманих результатів у ключову таблицю та присвоєння кожному з банків свого унікального рангу. Врешті-решт, вибираємо ті банки, які отримали найвищий ранг. Таких банків-лідерів п'ять. Результати дослідження наведено в табл. 1, у якій, крім цього, наведена й структура кожного з видів зобов'язань, що допоможе у складанні моделі оптимального співвідношення зобов'язань банку.

Таблиця 1 – Структура зобов'язань банків-лідерів за отриманими результатами стандартизації

№ з/п	Банк	Кošти банків, тис. грн	Кošти юридичних осіб, тис. грн	Кošти фізичних осіб, тис. грн	Штатні (депозитні сертифікати, емітовані банком), тис. грн	Боргові цінні папери, емітовані банком, тис. грн	Нараховані витрати, що мають бути списані, тис. грн	Вістрочені податкові зобов'язання, тис. грн	Інші зобов'язання, тис. грн	Сума
1	Райффайзен банк Україна	11202,030	6816,020	15427,430	0,000	869,740	344,190	194,690	2863,720	37717,82
		0,297	0,181	0,409	0,000	0,023	0,009	0,005	0,076	1
2	Приватбанк	5049,090	14631,420	20198,230	3,510	2118,460	385,580	2,370	1277,390	43666,05
		0,116	0,335	0,463	0,000	0,049	0,009	0,000	0,029	1
3	Укрсіббанк	16649,050	5006,150	4586,530	0,003	1349,330	451,870	12,850	1748,810	29804,59
		0,559	0,168	0,154	0,000	0,045	0,015	0,000	0,059	1
4	Укрексімбанк	10086,090	6964,100	3964,220	0,000	1274,850	365,340	169,660	967,780	23792,04
		0,424	0,293	0,167	0,000	0,054	0,015	0,007	0,041	1
5	Укрсоцбанк	7627,250	8222,560	6592,230	2,250	1388,790	246,190	231,100	77,380	24387,75
		0,313	0,337	0,270	0,000	0,057	0,010	0,009	0,003	1

Із табл. 1 видно, що переважно найбільшу питому вагу у структурі зобов'язань банку складають кошти фізичних осіб. На другому місці за значущістю – кошти банків. Це є позитивним явищем, бо внаслідок цього розвиваються міжбанківські стосунки, що робить міцнішою всю банківську систему в цілому. Тож, використавши отримані розраховані дані, можна скласти інтегровану модель оптимального співвідношення залучених коштів у структурі зобов'язань банку. Для її побудови необхідно визначити середнє арифметичне питомих ваг за кожним видом зобов'язання.

Таким чином, ураховуючи досвід українських банків у залученні коштів, оптимальною структурою зобов'язань для ефективного функціонування банку є така, що має наступне співвідношення показників (табл. 2).

Таблиця 2 – Оптимальна структура зобов'язань банку

Частка статті пасиву в загальному результаті, %	Стаття
34,16	Кошти банків
26,27	Кошти юридичних осіб
29,25	Кошти фізичних осіб
0	Ощадні (депозитні сертифікати, емітовані банком)
4,55	Боргові цінні папери, емітовані банком
1,17	Нараховані витрати, що мають бути сплачені
0,45	Відстрочені податкові зобов'язання
4,15	Інші зобов'язання

Отже, можна сказати, що менеджери банку повинні в першу чергу звертати свою увагу на три джерела залучення коштів – це кошти банків, кошти юридичних та фізичних осіб. Управління залученням цих коштів повинно проводитися, використовуючи метод збалансованого підходу (що й підтверджується майже однаковою питоною вагою у структурі зобов'язань цих джерел).

Висновки. Сутність ресурсів банку полягає у використанні сукупності коштів банків, запозичених та залучених коштів для здійснення банком активних операцій з метою отримання доходу. Що ж до управління залученням фінансових ресурсів банку, то сьогодні найбільш поширеними методами вважають такі: 1) метод об'єднання джерел ресурсів; 2) метод поділу джерел ресурсів; 3) збалансований підхід до управління ресурсами.

Провівши дослідження привабливості джерел залучення фінансових ресурсів банків України методом стандартизації показників (використавши дані незалежного рейтингового агентства), було визначено, що в Україні банки для здійснення активних операцій переважно залучають кошти фізичних осіб.

Такі висновки повинні також підштовхувати топ-менеджерів банку до того, щоб спрямувати всі свої зусилля на повернення довіри вкладників, інвесторів до банківських установ. Адже фінансова криза підірвала довіру як фізичних, так і юридичних осіб, що похитнуло фінансову стійкість вітчизняних банків шляхом виведення значної частини банківських ресурсів, призвело до скорочення кредитних операцій і т. ін. Криза має оздоровити економіку країни (у першу чергу, банківську сферу) та виявити найбільш сильні фінансові установи, що мають змогу далі продовжувати конкурентну боротьбу.

Список літератури

1. Бицька, Н. З. Банківський капітал в економіці України [Текст] / Н. З. Бицька // Вісник НБУ. – 2006. – № 1. – С. 48–51.
2. Васюренко, О. В. Банківський менеджмент [Текст] / О. В. Васюренко. – 2001.
3. Галіцейська, Ю. Джерела формування та методи управління залученими та позиченими ресурсами банків, 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://books.efculty.kiev>>.
4. Колодізев, О. Теоретичні аспекти формування робочої групи при виборі моделі стратегічного управління банком [Текст] / О. Колодізев, О. Штаєр // Банківська справа. – 2009. – №1. – С. 3–13.
5. Лямец, В. И. Методы [Текст] : учебное пособие статистического анализа / В. И. Лямец. – 1988.
6. Масленченков, Ю. С. Экономика банка. Разработка по управлению финансовой деятельностью банка [Текст] / Ю. С. Масленченков, А. П. Дубанков. – 2003.
7. Мещеряков, А. А. Управління активами та пасивами комерційного банку як основа побудови його внутрішньої економіки [Текст] / А. А. Мещеряков // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – №5 (83). – С. 177–184.
8. Парасій–Вергуненко. Аналіз банківської діяльності, 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://library.if.ua/books/59.html>>.
9. Рейтинг банків України за структурою зобов'язань [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.aub.com.ua>>.
10. Ткачук, Н. М. Капітал банку як економічна категорія [Текст] / Н. М. Ткачук // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 11. – С. 173–178.

Отримано 15.03.2009. ХДУХТ, Харків.
© В.І. Успенко, М.С. Руденко, 2009.